

Oponentský posudek disertační práce

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Oldřich Kašpar, CSc.

Pokorný, Ondřej, *Georgius Josephus Camel a jeho dílo: Jezuitská bohemika etnobotanické povahy v oblasti JV Asie v 17.-18. století*. Praha: UK FF, 2012, 79 stran textu + 164 stran obr. a jiných příloh.

Disertační práce O. Pokorného svou tematikou odráží dlouhodobý zájem českých badatelů o osudy misionářů z české provincie řádu Tovaryšstva Ježíšova, jehož kořeny sahají minimálně do období před druhou světovou válkou (V. Kybal, O. Odložilík) a které výrazně zesílily po založení Střediska iberoamerických studií v Praze v roce 1967. Od té doby se na stránkách odborné iberoamerikanistické ročenky *Ibero-Americana Pragensia* (IAP), ale i v jiných periodikách či knižních publikacích objevily desítky původních textů vztahujících se k jezuitologické problematice (viz četné práce J. Polišenského, Z. Kalisty, O. Kašpara, S. Binkové, M. Křížové a řady dalších). Naprostá většina těchto textů se ovšem zaměřuje na působení více než stovky jezuitských misionářů především v různých oblastech Nového světa (Mexika, Peru, Brazílie, Paraguaye či jinde), což je ale logické, jelikož sem byli posíláni v největším množství. Zájem o působení misionářů v asijských zemích je stále dosti marginální. V tomto kontextu můžeme na úvod konstatovat, že předkládaná Pokorného práce se tuto mezeru snaží do jisté míry zacelit, neboť jejím hlavním „areálním“ objektem je jihovýchodní Asie a především pak filipínský archipelag, kde na přelomu 17. a 18. století působil stále poměrně opomíjený jezuitský misionář G. J. Camel, jehož osudy a dílo doktoranda ponejvíce zajímají.

Tím je vymezen hlavní cíl práce: rozšířit stav poznání o raných kontaktech českých zemí s oblastí jihovýchodní Asie na příkladu G. J. Camela (abstrakt a str. 2). Ve vztahu ke Camelově činnosti jsou pak stanoveny základní otázky – např.: Bylo Camelovo počínání během pobytu na Filipínách něčím výjimečné? (s. 7). Práci se prolínají tři roviny – heuristická, historiografická a induktivní a lze ji rozdělit na několik částí: 1. stručný nástin současného stavu poznání, shrnutí informací o jezuitech a o kolonizačním procesu v jihovýchodní Asii (s. 9-53), 2. životopis G. J. Camela se zaměřením na jeho zájmy botanické a farmakologické reflektující dosud známé archivní dokumenty (s. 54-76) a 3. cílený výběr z více než 2000 dochovaných Camelových kreseb s některými dalšími dokumenty (tabulkami s popisky těchto kreseb, dopisy apod.) – s. 80-243 (tato třetí část je ovšem pouze součástí příloh tvořících téměř ¾ práce!!!).

V posudku se nejprve pokusím vystihnout přínos(y) takto předložené práce. Především je oceněnihodné, že se autor již před lety rozhodl zaměřit svůj odborný zájem na misionáře působícího v jiné oblasti než v zemích Nového světa. Je sice pravda, že se v různých archivech stále objevují další a další jména jezuitů vypravených do zámoří z české provincie T.J., ale zdá se mi, že stále naprosto převažuje zájem o jejich činnost v oblasti Nového Španělska či na mnoha misiích Jižní Ameriky. Studium života těchto misionářů je tak především součástí iberoamerikanistického badatelského úsilí českých historiků a etnografů. Zájem o česko-filipínské vztahy byl dosud spíše sporadický, přičemž určitou výjimkou jsou práce J. Polišenského (1963) či J. Tomase (1977, 1998), zabývající se vztahem mezi filipínským národním hrdinou J. Rizalem a litoměřickým učitelem F. Blumentrittem v kontextu národně osvobozeneckého boje za nezávislost. Pokud jde o G. J. Camela, lze v podstatě navázat pouze na starší práci M. B. Volfa z konce 30. let 20. století. Hlavní přínos tak spadá především v rovině heuristické, kdy autor prostudoval důkladně Camelův

obrazový konvolut v Natural and History Museum v Londýně, ale zkoumal též jinak obtížně dostupné archivní materiály ve španělských, českých i filipínských archivech. Na základě toho zde pak uvádí, zřejmě vůbec poprvé nejen v českém kontextu, některé nové informace o tomto moravsko-rakouském jezuitském misionářovi. Za další přínos můžeme považovat přílohovou část, v níž se autor snažil selektivně shromáždit část z Camelova obrazového konvolutu objeveného v NHM v Londýně, který je doplněn popisky (latinským názvem, místním názvem, určením čeledi, charakteristikou zobrazení a poznámkami, s. 221-243).

Přestože se v našem prostředí jedná o pionýrský počín a přes výše uvedené přínosy práce si nutně kladu otázku, odpovídá-li takto předložená práce nárokům kladeným na doktorskou práci. V *Závěru* (s. 77) se sice dozvídáme, že předkládaná práce představuje první část budoucích badatelských aktivit, nicméně tento předpoklad jen těžko může omluvit skutečnost, že práce jako celek se mně jeví jako sotva introductivní, působí spíše jako obsáhlejší článek deskriptivního charakteru určený do jakéhosi specializovaného regionálního časopisu, nikoli jako analytická práce snažící se řešit centrální výzkumný problém. Filipíny, jakož i celá jihovýchodoasijská oblast jsou již poměrně dlouhou dobu předmětem výzkumného zájmu kulturních (např. kognitivních či ekologických) antropologů, zabývajících se nativními klasifikačními systémy – etnobotanickými (zásadní jsou v tomto směru četné práce H. C. Conklina, jenž prováděl vědecké výzkumy na Filipínách již od konce 40. let, Ch. Frakea aj.) či etnofarmakologickými (cf. např. obecnější práce N. L. Etkinové). Bylo by zajímavé sledovat, zda-li současní terénní antropologové využívají Camelova odkazu, zda-li existuje určitá badatelská kontinuita od Camelových dob v té které oblasti na Filipínách atd. (z práce se, myslím, bohužel nedozvídáme, mezi jakými etnickými skupinami Camel působil). Domnívám se, že vedle beztak stručného nástinu současného stavu poznání (s. 9-11) vztahujícího se výhradně k problematice jezuitských misí v jihovýchodní Asii se měl autor podrobněji věnovat teoretickým konceptům v oblasti etnobotaniky a etnofarmakologie. Jsou-li tyto disciplíny stěžejní pro Camelovo vědecké působení na Filipínách, očekával bych kritické zhodnocení lokálního vědění (nativní medicíny) vs. západní medicíny atd. Jako povrchní se mně dále jeví velmi časté pouhé odkazování na literaturu bez hlubší analýzy prací vztahujících se k oblasti (viz např. pozn. 28 na str. 15, kde autor zmiňuje několik zřejmě důležitých publikací o historii jihovýchodní Asie, aniž by je jakkoli reflektoval). Na druhé straně pak, podle mého soudu zcela zbytečně, se podrobně věnuje životu a činnosti svatého Ignáce z Loyoly (s. 16-21) a historii jezuitského řádu a působení T. J. v českých zemích (s. 21-24). Proč, když tyto údaje můžeme dohledat v jakékoli encyklopedii typu Ottova naučného slovníku, o Wikipedii aj. informačních databázích, ale i o řadě běžně dostupných odborných publikací nemluvě? Jak souvisí např. informace o tom, že byl Ignác do určitého věku sukničkářem a intrikánem s hlavním tématem práce? Snad bychom to mohli akceptovat jako určitou kuriozitu v stručné poznámce pod čarou, ale nikoli jako vážně míněnou součást hlavního textu. Z pasáží, kde se doktorand věnuje činnosti misionářů z české provincie T. J. i obecněji, stojí za zmínku informace o jejich působení na Filipínách a Marianách (s. 24-29) a zprávy o těch jezuitách, kteří se více věnovali botanice a farmakologii, jako byli J. Steinhöffer, P. Klein aj. (s. 36-38). Nepochybně zajímavá je zmínka o jezuitském misionáři Franciscovi Ignacioví Alcinovi, „který své poznatky vydal v r. 1667 v souborném díle značné etnografické hodnoty, ve kterém shrnul více než 30 let trvajících pozorování etnik na Visajských ostrovech“ (s. 52-53, pozn. 215 a 216 na str. 53). Proč se s tímto bezesporu unikátním dílem vůbec nepracuje, proč se autor spokojí jen s tímto konstatováním, které v čtenáři vyvolá zvědavost, ale nic bližšího se nedozví? Je to proto, že zná autor pouze odkaz na toto dílo a neměl je v ruce nebo ho četl, ale nepovažuje ho za natolik důležité, aby se jím dále zabýval? Totéž se týká následující informace o souborném díle o filipínské flóře františkána Josého de Valencii (též str. 53).

Teprve od str. 54 se doktorand více věnuje G. J. Camelovi, ale mé výtky se budou opět opakovat: po krátkém shrnutí staršího Volfova článku (z roku 1939) je zmíněna obsáhlá monografie o Camelovi, pocházející od známé rakouské badatelské dvojice Renée a Josepha Gicklhornových. Ti studovali prameny též např. v NHM v Londýně, kde měl možnost pobývat i sám doktorand. Přinejmenším by mne zajímala konfrontace jím studovaných pramenů s těmi, které ve své monografii uvádějí oba badatelé a následná interpretace těchto pramenů. Bez další analýzy je takováto zmínka sotva užitečná.

V dalších pasážích se autor věnuje biografickým datům G. J. Camela, stručně rozebírá jeho kontakty s ostatními význačnými vědci konce 17. století (J. Rayem, W. Ten Rhijnem aj., s. 68-69), ačkoli autor píše, že jde o podrobné shrnutí atd. Opět velká škoda a chyba, že nejsou blíže reflektovány dopisy mezi Camelem a Rayem, Camelem a Ten Rhijnem, uložené v British Library, které měl, jak předpokládám, autor k dispozici. Potom poznámka „o výsadním postavení G. J. Camela mezi tehdejšími vědci“ (s. 70) působí jako vystřelená od boku či v lepším případě hodně nadsazená, třebaže nelze popřít, že byl Camel některými vědci z The Royal Society respektován (viz citace z Rayova dopisu Siru Sloanemu na str. 70). Za další úlet ovšem považuji tuto informaci: „O to více překvapí rozsah a význam jeho botanických a farmakologických pozorování, která jsou podrobně popsána v kapitole 3.5. Soupis dochovaných archivních materiálů“ (s. 64). Znamená tedy „podrobný popis“ pouhý soupis herbářů, kreseb, výčet korespondence a tištěných pramenů (s. 72-76) bez jakékoli bližší charakteristiky, resp. alespoň kratičkého popisu toho kterého dokumentu?

V závěru svého posudku se vrátím k dříve položené otázce: stačí, aby takto zpracovaná práce mohla být kvalifikována a obhájena jako práce disertační? Jsem si vědom nemalého badatelského úsilí autora, např. identifikovat a popsat přibližně 400 vyobrazení rostlin vyžaduje velkou trpělivost a koncentraci. Navzdory tomu se nicméně domnívám, že celá práce nepůsobí příliš koherentně, na mnoha místech se pouze odkazuje na prameny, aniž by se s nimi dále pracovalo, chybí mně její hlubší teoretické ukotvení, důkladná analýza literatury (zejména antropologické/etnobotanické/etnofarmakologické) a archivních pramenů, Camelovi jakožto hlavním „objektu“ zkoumání je věnováno všeho všudy 20-25 stran textu atd. Jak jsem se již výše vyjádřil práce má spíše charakter rozsáhlejšího článku vhodného snad pro regionální vlastivědný sborník (viz příloha, jež má spíše charakter oskenovaného herbáře), nikoli jako vědecká práce disertačního typu. Neznám sice příliš Camelovo dílo ani potenciální rešeršní možnosti, přesto si nutně pokládám otázku, je-li tento potenciál natolik velký, aby byl využitelný pro rozsáhlejší knižní publikaci, tedy i pro opravdu vědecky přínosnou disertační práci (východiskem a vzorem snad může být ona monografie R. a J. Gicklhornových a od ní by se zřejmě mohly stanovit nové výzkumné otázky).

Takto zpracovanou a předloženou disertační práci nemohu s dobrým svědomím doporučit k obhajobě a doporučuji její poměrně radikální dopracování s přihlédnutím k výše zmíněným připomínkám.

V Praze, 29. 8. 2012.

Univerzita
Filozofická
Od
Praha 1, nám.